

Vrijwilligers heemkunde tussen stenen

Annemie Mulders-Gordijn

Zonder vrijwilligers kan een vereniging niet bestaan en de Heemkundevereniging Borne beseft dat ook. Dit jaar biedt het bestuur de vrijwilligers een middagje De Werklust in Losser aan. Voorzitter Annemarie Haak verwelkomt rond half twee de 25 van de ongeveer 50 vrijwilligers bij het rijksmonument De Werklust, een originele steenfabriek, in Losser. Sinds 1999 is deze fabriek een rijksmonument en ook hier zijn vele vrijwilligers werkzaam. Een tweetal gidsen leidt het gezelschap rond, anderen verzorgen de aangeboden consumpties.

Ontvangst met koffie

Veel leden van het bestuur zijn aanwezig bij deze middag. De vrijwilligers beginnen elkaar al aardig te kennen zodat bij de koffie geanimeerd met elkaar gesproken wordt. Ook de plannen van het bestuur over de komende tentoonstellingen komen aan bod: nu is er de tentoonstelling *De Oude School* in het ter beschikking gestelde, nog niet verhuurde kantoor, aan de Stationsstraat. Leo Congert heeft deze tentoonstelling ingericht. Binnenkort komt ook een tentoonstelling over voorwerpen uit kerken en natuurlijk Kerstmis in Oud Borne. Voor al deze activiteiten zijn vrijwilligers nodig. Annemarie Haak bedankt de aanwezige vrijwilligers voor hun inzet. Uiteraard kunnen meer leden van de vereniging zich aanmelden als nieuwe vrijwilliger.

Ontvangst met koffie.

De Werklust

Herman Hesseling, vrijwilliger van steenfabriek De Werklust vertelt dan op zijn beurt dat dit rijksmonument ook niet zonder vrijwilligers kan en gaat dan over tot de indeling van de middag. Een ritje op het smalspoorbaantje over het terrein van de vroegere steenfabriek. Nu ook natuurmonument. Uitleg bij het kleigat, bezoekje aan de smederij en dan de rondleiding door de fabriek.

De ringoven.

Herman Hesseling begeleidt iedereen naar het treintje waarmee de rondleiding begint. Over het smalspoor, een vinding van Frans Osse, wordt eerst het enorme kleigat bekeken. Onder Losser, ook onder een groot deel van Twente en Borne, ligt een brede kleilaag. De kleilaag in Losser is afkomstig uit Scandinavië, volgens Hesseling. Die kleilaag strekt zich over een groot deel van Twente uit. Ook onder Borne ligt de kleilaag.

In een deel van het kleigat is later schoon zand gestort. Het zand was overgebleven bij de aanleg van de A1. Op dat zand groeit nu gras en bomen. Herman Hesseling vertelt: "In het verleden maakten boeren al gebruik van de klei om zelf bakstenen in veldoventjes te bakken. Deze stenen werden in veldoventjes, meestal voor eigen gebruik, gemaakt. Wat meer ondernemende boeren verkocht ook wat ze over hadden. Stenen bakken is een intensief proces: klei moet een goede samenstelling hebben, het moet in vormen komen, daarna wordt de natte klei in droogschuren gedroogd en vervolgens opgestapeld in ovens. In het verleden was de brandstof turf, later steenkool. In de zomer werden de stenen gevormd en gedroogd, in de winter gebakken. Een vies werkje.

In 1898 werd de NV Steenfabriek 'De Werklust' op-

gericht. Begin 20^e eeuw nam de Duitse steenfabrikant Lindenbaum de steenfabriek over. In 1923 verkocht hij de fabriek aan de gebroeders Osse die belangrijke vernieuwingen aanbrachten. Ze gaven ook hun naam aan de stenen: de Ossesteen. De stenen werden handmatig gevormd, uniek ook van kleur en ze zijn prijzig. Zelfs al in die tijd. De gebroeders hadden geen kinderen en ze lieten het bedrijf na aan hun huishoudster, mevrouw Damen. De unieke bedrijfsvoering was echter niet vol te houden en in 1999 werd de fabriek aan de gemeente Losser verkocht die het belang van het bedrijf inzag. De Werklust betaalt geen huur aan de gemeente, de compensatie ligt in het onderhoud door de vrijwilligers en de opbrengst van de rondleidingen en andere voorzieningen. In het gebouw is ook een kleine collectie fossielen te bewonderen.”

Het vormen van de stenen.

Werkzaamheden tot de huidige tijd

Tot 1999 is er nog gewerkt, het jaar rond werkten er zo'n 10 mensen aan een rondgang voor de productie. Zomers met de hand de stenen vormen, in de winter de stenen bakken. Door de innovaties van vooral Frans Osse werd het werk iets gemakkelijker. Hij introduceerde het smalspoor met diesellocomotiefje, de kipkarren, de mengmachine, de strengpers en de ringoven. De inspiratie voor de vernieuwingen deed Frans op als hij bij zijn broer in Amerika op bezoek ging. Al zijn innovaties zijn nog aanwezig in de fabriek en ze werken ook nog. De Werklust beschikte ook over een eigen smederij, wel handig als er ergens iets kapot ging aan materialen. Soms ook mislukte een experiment van Frans: het baggermachientje waarmee hij probeerde wat dieper in het kleigat te kunnen werken kon niet met een lier gemakkelijk uit het gat worden getrokken. De lier met kabel is er nog wel.

Doordat De Werklust in 2000 als rijksmonument is aangewezen en gewezen werknemers en vrijwilligers het complex verzorgen, is deze steenfabriek een uniek monument geworden. Vanaf 2003 worden de rondleidingen gegeven.

Boerengolf

Na de rondleiding wordt op hetzelfde terrein nog een rondje boerengolf gespeeld. Met ferme slagen kan een bal alle kanten uit worden geslagen, maar het is de bedoeling dat de bal in een emmer wordt gemept. Het spel leidt nog eens langs alle onderdelen van de fabriek: de droogschuren, de ringoven, de stengenpers en zo voorts. Al met al is het een geslaagde middag voor de vrijwilligers van Heemkundevereniging Borne. Maar voor iedereen is een bezoekje aan dit unieke monument een aanrader.

Noten:

Info: www.dewerklust.nl

Foto's: Annemie Mulders-Gordijn

De vrijwilligers van onze vereniging vermaken zich met boerengolf. Van links naar rechts: Harrie Rouhof, Hans Nijhof, Leo Bult, Piet Harder, Marian Kroeze, Jurrie Haak en Jan Wegter.